

LA QUOTIDIANITAT DE LA MORT EN L'ÈPOCA MODERNA

Assumpta Riera i Rosa Serra

Durant els s. XVI-XVII, la presència de la mort és tan quotidiana com ho havia estat en l'època medieval. La seva omnipresència és ben patent en tots els àmbits i en totes les edats: la major part dels infants moren en néixer, els primers mesos o els primers anys de vida, és el que M. Vovelle anomena «*la massacre des innocents*» (1). Les dones moren, sovint, abans que els homes, víctimes de mals parts, o bé de malalties i infeccions post-part; d'aquí l'elevat nombre de vidus d'aquests segles. A això cal afegir-hi els efectes de les males collites i la desnutrició que comporten, invariablement, malalties i epidèmies. Cas de sobreviure a la infantesa, les fams o les epidèmies, encara restaven raonables possibilitats de morir violentament: ofegar-se en un riu, pou o bassa, caure d'un cavall desbocat o d'un carro, l'assalt dels bandolers, les guerres...

«*La massacre des innocents*»

Ja en temps normal la mortalitat infantil representava una gran proporció de la mortalitat total. De cada mil nascuts, en morien de dos-cents a quatre-cents abans de l'any; molts encara morien abans del set anys. És prou significativa aquesta dada corresponent a la parròquia de St. Martí de Puig-reig, l'any 1773, la qual tenia aleshores menys de 150 habitants; aquell any foren enterrats setze albats (infants menors de 7 anys) entre els mesos de març i novembre, entre els quals es trobaven dues parelles de bessons (2).

Els infants eren, també, víctimes de tota mena d'accidents, a la mateixa parròquia de Puig-reig; l'any 1730, foren enterrats tres germans menors de cinc anys i la seva cosina de sis mesos: «*los quatre moriren per posarse foch en la casa haont abitaven llurs pares y dita repentina y antes no se donaren de dit foch foren morts y casi tots cremats dits albats, mobles y casa*» (3).

L'esperança de vida era molt breu, de vint a trenta anys, en la majoria dels casos. Força més de la meitat dels nascuts no arribava a vint anys, d'aquí que es considerés un fet extraordinari arribar a una edat avançada. Així, de la mateixa manera que el s. XVIII els rectors de les parròquies ressenyaven sempre la mort dels albats, acostumaven a posar-hi l'edat més o menys exacte cas de morir-se persones d'edat avançada; seguint amb l'exemple de Puig-reig, trobem que el 1717 morí una dona de 80 anys; el 1718 una de 84 i una altra de 91; el 1719 una dona de 85 i una de 80, etc..

Les morts violentes

L'Època Moderna es caracteritzà per la seva gran turbulència: guerres privades entre nobles, entre viles i barons, lluites entre pagesos i senyors, bandositats de tota mena, bandolerisme, tot això afegit a un estat de guerra endèmic contra França.

A les morts produïdes per aquest clima continu de violència cal afegir-hi aquelles morts provocades per accidents puntuals de caire fortuït. Núria Sales (4) explica que, els anys compresos entre 1538 i 1543, «*foren anys de grans penúries, collites catastròfiques, plagues de llagosta, pous i rius eixuts, multifacètica violència: bandositats a Berga entre Vilaformius i Sorribes, imbrincades amb pugnes per certes castellanies amb el senyor de Gironella, que hauria fet assassinar el cònsol Sorribes el 1540*», i també «*resistències de pobles a capbrevar o a participar en les obres de reparació de castells, amb greus incidents a diversos llocs, entre ells el monestir de la Portella (que fou saquejat i l'abat assassinat)*».

La inseguretat dels camins era tan notable que molta gent feia el seu testament abans d'emprendre viatge, cosa que es preveia molt perillosa, fins i tot si

Estela funerària del cementiri de La Nou.

RAMON VILADÉS

la distància no era molt gran. La presència de bandolers i lladres de camí ral fa que trobem tot sovint notícies de viatgers que no van poder dur a bon terme el seu camí, com va ser el cas que ressenya, l'any 1724, el rector de Puig-reig: «*Julià Muncla, perruquer de abanssada edat, fill legítim de un tinent que nasqué a Turin y casat amb Maria Muncla de Manresa, fou trobat mort en lo territori de dit priorat de Puig-reig sota una alsina en lo lloc dit lo Agollador del Soler, en lo camí ral que va de la ciutat de Manresa a la vila de Berga, se troba mort a violència de bastonades o padragades*» (5).

Ultra aquests morts violents, trobem les morts accidentals; hem vist més amunt el cas dels infants morts en cremar-se la casa, l'any 1730, a Puig-reig. Una altra causa de mort accidental freqüent es produïa en caure a rius, basses i pous, i negar-se.

Així, el 1692, amb la diferència de dos mesos, van morir ofegats al riu Llobregat el noi Didac Costa, fill del ferrer de Merola, i Josep Agnès (6). I el 14 de desembre de 1739, al llibre d'òbits de la parròquia de Puig-reig, s'explica «*que se ha encontrado un cadaver de persona humana en parer de Segimon Riera era miño, en la vora del riu Llobregat a la part del terme de Sta. Maria de Merola, baix sota la vinya de Segimon Riera nomenada de la mallola y segons parer y senyals del*

reduirien dràsticament la població mateixa» (8).

Anys successius de males collites (secades, pluges excessives, plagues,...) provocaven la puja dels preus, sobretot del pa, l'aliment bàsic, la major part de la població no hi pot accedir i ha de recórrer a farines dubtoses, herbes i aliments mediocres o infectes, i cauen víctimes d'epidèmies, sobretot digestives. La mala alimentació i la manca d'higiene fan que diverses malalties siguin gairebé

de 1600-1625 és molt plujós i afectarà molt negativament les collites (estius podrits); els hiverns de 1600 a 1620 van ser, també, molt rigorosos.

En aquests anys la successió de catàstrofes naturals sembla no tenir fi: hi ha grans aiguats generals el 1612 i el 1617 (any del diluvi), gelades molt destructives l'hivern de 1615 i 1616, «pedregades mai vistes» en el quinquenni de 1627-1631, noves riuades s'enduen molins i fargues al Conflent i al Vallespir; les riuades del Llobregat del 1621 i del 1625 són molt catastròfiques; el 1628 la seca unida a la pedra destrueix les collites, el 1629 l'excés de pluja no va deixar batre; de 1627 a 1631 la penúria fou general, i el 1628 s'hi afegeixen forts brots de pesta (11).

Les pèrdues continuades de collites provocaren fams i epidèmies causadores de moltes morts, a les quals s'hi afegiren les víctimes de la caça de bruixes d'aquells anys i les provocades per la violència general. La successió de catàstrofes naturals s'explicava, a nivell popular, per l'acció malèfica de les bruixes, a les quals s'acusà, entre altres coses, de la pèrdua de collites després d'haver provocat pedregades i nevades. Aquest fou el cas, el 1620, de Caterina Molins, àlies «Comay» de Bagà, i algunes de les seves companyes (12).

Amb la misèria es multiplicaven els nounats abandonats; molts d'ells eren portats a l'hospital de la Sta. Creu de Barcelona, que rebia infants de tot el Principat, havent-hi la creença general que rarament hi arribaven vius. Les pèssimes collites de 1604-1607, 1809-1610 i 1628-1632 provocaren també importants increments de les masses de pobres. La pesta reapareix el 1650 fins al 1654, i assola el Principat, sent en bona part propagada pel moviment de les tropes. Des de 1638, nuvolades esporàdiques de llagosta feren estralls en les collites.

El s. XVIII la situació sembla millorar, per bé que no hi són absents males collites i penúries; a més el nombre de pobres continua sent molt elevat, i no manquen notícies de pobres i malalts morts pels camins de la nostra comarca. Així, el 1746 fou enterrat el «*cadaver de Mariano Berdegué, fill d'Avià, pobre quel portaben mallat al Snt. Hospital y mori de repente a la Roca de la Reia sens rebre cap Sagrament*»; el 1747 «*morí Miquel esser del poble de sanabastre de la Plana de la Sardanya*» al seu pas per Puig-reig i

La mort esdevé quotidiana a l'època moderna.

ARXIU

qui ho an vist se offega en lo Riu Llobregat i dit Riu lo deixa alli per que per averse los corps y animals salvatges menjades les seves carns certissimament no podem afirmar si es Home o Dona y dia quinze se porta a enterrar en lo sementiri de Sta. Maria de Merola y per respecte de la grandissima pudor que llensave los mateixos quel portaren lo enterraren luego sens assitencia de sacerdot que lo temps que jo Josep Armengol, Pre. a ni per enterrarlo ja lo encontrí enterrat» (7).

Fams i epidèmies

«*Les gran fluctuacions de l'índex de mortalitat denoten que el control del medi ambient és inadequat. La densitat demogràfica de les societats agrícoles tendia a créixer de manera desproporcionada amb la seva capacitat tècnica per controlar les fluctuacions de les collites i les malalties epidèmiques. Sempre que una població agrícola creixia més enllà d'un "sostre" determinat, augmentava la probabilitat que es produïssin catàstrofes sobtades que*

endèmiques i apareguin en forma d'epidèmies cícliques; la pesta de 1652 afectà a Berga, St. Pere de Madrona i Bagà (9). Fins al s. XVIII la pesta (bubònica o pulmonar) apareix aquí i allà en espantosos i breus paroxismes, el darrer el 1720, a Marsella; en poques setmanes, sempre a l'estiu, una determinada zona geogràfica podia perdre més de la meitat de la seva població. El s. XVIII serà reemplaçada per noves grans epidèmies: verola, tifus, febres tifoïdes, diftèria...

El s. XVI i XVII, els anys de males collites són molt freqüents i afecten de manera negativa a una població ja molt delmada des dels darrers segles medievals. A la primera meitat del s. XVI se succeeixen les collites catastròfiques provocades per secades i plagues de llagostes. A finals de segle la situació es repeteix «*durante los últimos años del siglo se perdieron las cosechas... Y tras los pasos del hambre llegó la epidemia*» (10).

Durant la primera meitat del s. XVII els «mals anys», les grans secades i les grans riuades se succeeixen; el període

el 1759 «fou enterrada una dona de montanya y la passaven de terme en term conduintla al Hospital de Barcelona y a Casserres li administren lo Viatic y luego al arribarla a Fonollet morí, no se li han sabut son nom, ni de aont era, ni ha comparegut ningun dels seus» (13).

Les masies de Vilarrà, La Roca de la Reia, Tresserra, Farruols i el Soler de Gaumàs, situades al peu del camí ral de Berga a Manresa, es trobaven sovint amb pobres i malalts que eren conduïts a l'hospital de Barcelona. Amb raó Ramon Farguell i Canadell respon al qüestionari de Zamora de l'any 1789 que «En todo este Partido solo hai el hospital de Berga, muy pobre... todos los enfermos y miserables de toda esta comarca se han de conducir de justicia en justicia al Hospital Gen. de Barcelona siendo muy sensible que muchos de ellos antes de llegar al Hospital General se hayan de quedar en los sementerios» (14)

NOTES

1. VOVELLE, Michel. *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIIe siècles*, París, Gallimard-Juliard, 1990, p. 18.
2. Arxiu Parroquial de Puig-reig, *Llibres d'Òbits s. XVIII*, any 1773.
3. Arxiu Parroquial de Puig-reig, *Llibres d'Òbits s. XVIII*, any 1730.
4. SALES, Núria. «Els segles de la decadència (segles XVI-XVII)», dins *Història de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, ed. 62, 1991, p. 85.
5. Arxiu Parroquial de Puig-reig, *Llibre d'Òbits s. XVIII*, 1724.
6. Arxiu Parroquial de Puig-reig, *Llibre de Baptismes, Obyts y Desposaris de Marola de 1629 i 1704*.
7. Arxiu Parroquial de Puig-reig, *Llibre d'Òbits s. XVIII*, 1739.
8. CIPOLLA, Carlo M. *Historia Económica de la población mundial*, Barcelona, ed. Crítica, 1989, p. 99-100.
9. CAMPS SURROCA, M. i CAMPS CLEMENTE, M. *La Pesta de meitats del s. XVII a Catalunya*, Lleida, 1985, p. 355-356.
10. ELLIOTT, J. H.: *La España Imperial, 1469-1716*, Barcelona, ed. Vicens Vives, 1979, p. 323.
11. SALES, Núria. «Els segles de la decadència (segles XVI-XVII)», dins *Història de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, ed. 62, 1991, p. 309 i 310.
12. GALERA, Sílvia: «La Marginació econòmica i cultural de les dones», *L'EROL*, Berga, primavera de 1989, núm. 26, p. 34.
13. Arxiu Parroquial de Puig-reig, *Llibre d'Òbits s. XVIII*.
14. SERRA, Roser i FERRER, Llorenç. «Un qüestionari de Francisco de Zamora (1789)», dins *Estudis d'Història Agrària*, Barcelona, 1985, núm. 5, p. 171.

Assumpta Riera i Rosa Serra

EL NOU

COURIER

KOMBI

AUTOMOBILS CALAFELL, S.L.

C/. Francesc Macià, 8 - Tlf. 821 11 54 - 08600 BERGA